

Babovřesky a sociologie komerčního úspěchu. Proč má většinové publikum tak špatný vkus?

Pavel Zahrádka

Už jste si někdy všimli, jak špatný vkus má většinové publikum? Mezi svými univerzitními kolegy bych jen obtížně hledal někoho, kdo by se na *Babovřesky* šel se zálibou podívat do kina. Ale už ho vidělo téměř 300 tisíc lidí. Podobným příkladem je úspěšná hudební produkce Evy a Vaška Ševčíkových či komerčně úspěšné romány Michala Viewegha. Pravděpodobně málokterý čtenář *Aluze* je pravidelným návštěvníkem koncertů Evy a Vaška.

Na popularitě filmu *Babovřesky* má – kromě nedostatku kvalitních českých komedií a převahy stále sofistikovanějších a laickému publiku obtížně srozumitelných hollywoodských filmů – bezpochyby podíl šikovná „ekonomie pozornosti“, tj. dobře zvládnutá a masivní marketingová kampaň zasahující i nová média, dostatečně široká cílová skupina, mediální (TV Nova, rádio Impuls) a obchodní partnerství prostřednictvím product placementu, hrající celebrity, manipulace s hodnocením filmu na internetových fórech pomocí falešných diváckých profilů atd.

Tyto faktory nicméně k vysvětlení úspěchu nestačí. Na Troškův film nelze totiž uplatnit marketingové pravidlo, že dobrá reklama zabíjí špatný produkt. Diváci odcházejí z kina převážně uspokojeni a pobaveni.

Jak je to možné? Mýlí se filmová kritika ve svém odsudku Troškových filmů, anebo se mýlí nadšení diváci? Má většinové

publikum špatný vkus, protože jeho příslušníci jsou například nevzdělaní a nemajetní, a proto nedisponují dostatečnou estetickou vnímavostí? Anebo jsou určité kulturní záliby označovány za nevkus-né či nekultivované právě proto, že jsou předmětem zájmu lidí s nižším vzděláním a nedostatkem požadovaného kulturního kapitálu?

Kulturní kritika má ve svém repertoáru hned několik možných vysvětlení. Zaprvé lze potěšení filmového fanouška Troškovy tvorby označit za falešné či pokleslé, protože je výsledkem šikovné manipulace s divákem a jeho stereotypními předsudky, popřípadě se jedná o „kšeft s jeho pudy a hloupostí“.

Podle jiného vysvětlení uvědomělejší diváci pocitují při sledování Troškova filmu takzvaný provinilý prožitek. Tito diváci si uvědomují, že ačkoliv se jim film líbí, nejedná se o dobrý film. *Babovřesky* v tomto případě slouží jako prostředek psychické hygieny; diváci prostřednictvím této intelektuálně nenáročné zábavy odpočívají po náročném pracovním dni.

Ačkoliv filmoví kritici přistupují k fanouškům Troškových filmů podobně jako kulturní antropologové k nějaké cizorodé a obtížně pochopitelné sociální skupině, porušují jednu ze zásad antropologického výzkumu: princip vstřícnosti, podle kterého je třeba z možných interpretací jednaní druhých lidí volit tu, která ho umožní

pochopit jako racionální. Kulturní kritici píšou o dílech populární zábavy často z perspektivy vnějšího pozorovatele a jejich „nepochopitelnou“ oblibu přičítají manipulativním technikám kulturního průmyslu či nedostatku dobrého vkusu. Není ale vysvětlení komerčního úspěchu, které tvrdí, že publikum se dopouští omylu, je manipulováno či nedokáže docenit pravou uměleckou kvalitu, dokladem toho, že omylu se naopak dopustil filmový kritik při interpretaci diváckých pohnutek?

Nabízí se proto jednoduché sociologické vysvětlení komerčního úspěchu Troškova filmu. *Babovřesky* jsou oblíbené, protože rezonují s velkou částí filmových diváků, pro které není filmová kritika směrodatná a pravděpodobně ji ani nesledují. Důležité je, že Troškův film dokáže diváky pobavit (letní atmosféra, zářivá barevnost, parodie špatných návyků, vulgarismy, pitvořící se herecké postavy s exaltovaným projevem), uspokojuje jejich potřeby (idylická stylizace jihočeské vesničky, nostalgie po starých dobrých časech), zájmy (odpor vůči církevním restitucím či technologickému pokroku doby) a vyjadřuje případně jejich hodnoty (antiklerikalismus, spokojenost se sebou samotnými, plebejství, důraz na češství jako pozitivní hodnotu v opozici k jiným kulturním vlivům).

Máme co do činění se dvěma naprosto odlišnými názory na estetickou úroveň Troškova filmu (kulturní kritika versus fanoušci Troškovy tvorby), o kterých nelze nijak smysluplně diskutovat, aniž bychom se nedopustili kulturního elitářství typu „můj vkus je lepší než ten tvůj“? Je otázka estetického vkusu otázkou subjektivní záliby? A je každý názor stejně oprávněný? Zatímco někdo má rád holky, tak někdo jiný zase vdolky?

Odborníci se shodují na tom, že v rámci estetického hodnocení neexistují žádná předem daná pravidla estetického či uměleckého úspěchu. Mimochodem, pokud by taková pravidla existovala, jak bychom vysvětlili existenci špatných děl a neúspěšných tvůrců?

Estetickou kvalitu nějakého díla nelze zdůvodnit nějakým racionálním argumentem. Na druhou stranu, když o nějakém díle prohlásíme, že je vtípné a vydařené, tak tím nedáváme najevo pouze svůj subjektivní pocit libosti, podobně jako když prohlásíme, že nám chutná čokoládová zmrzlina. Pokud by

tomu tak bylo, jak by vůbec mohlo docházet k estetickým rozepřím?

Tyto rozepře jako v případě Troškova filmu se netýkají existence našich pocitů libosti či nelibosti, ale jejich oprávněnosti. Domnívám se, že k estetickým rozepřím nedochází v důsledku toho, že jedna strana sporu nedokáže rozpoznat estetické (ne)kvality daného díla, které jsou předem dány nezávisle na našem úsudku. Tyto spory rovněž nejsou způsobeny špatným užíváním estetických pojmů, podobně jako když někdo nerozumí slovu „impertinentní“ a užívá ho v nesprávném kontextu.

Důvodem estetických rozepřím je skutečnost, že estetické pojmy jsou hodnotící pojmy a jejich užití je podmíněno řadou mimoestetických faktorů, které jsou individuálně, společensky a kulturně proměnlivé. Při estetickém vnímání a hodnocení díla posuzujeme jeho vlastnosti právě v perspektivě našich hodnot, zkušeností, vědomostí, životního stylu a naučených teorií. Když například prohlásíme o zlaté výzdobě interiérů zámku ve Versailles, že je nabuřelá či naopak úchvatná, vyjadřujeme tím zároveň svůj negativní či pozitivní postoj k ekonomické hodnotě a bohatství.

Tvrzení, že úspěch filmu *Babovřesky* a film samotný jsou „projevem lidské hovadnosti a kulturní idiocie“ nebo že se naopak jedná o „nejlepší českou komedii s neotřelými vtípkami a celkově příjemnou letní atmosférou“ nelze empiricky ověřit či logicky zdůvodnit. Přestože obě tvrzení vyžadují souhlas druhých lidí, nemůžeme si tento souhlas vynutit. Přínos estetických rozepřím nicméně spočívá ve vzájemné konfrontaci a diskusi s druhými lidmi. Tato konfrontace a objasňování je daleko důležitější než výsledek, ke kterému obě strany sporu nakonec dospějí. Jelikož tím, že vstupujeme do diskuse s druhými lidmi o estetické kvalitě filmu *Babovřesky* a přiměřenosti našich estetických postojů, dospíváme nejen k lepšímu porozumění sobě samým, ale také k lepšímu pochopení druhých a jejich způsobu vnímání a hodnocení okolního světa. Odvrácenou stranou těchto sporů je jejich mocenský rozměr. Zatímco Zdeňka Troška a jeho příznivci *Babovřesky* pobaví a pohladí, v někom jiném, jako například v recenzentovi Kamilu Filovi, vyvolávají úzkost z narušených vztahů mezi postavami příběhu, které si ubližují a chovají se k sobě hnusně a sobecky.

Spor o estetickou kvalitu Troškova filmu se tudíž vede rovněž o to, které kulturní artefakty, hodnoty, zájmy a životní styly naleznou podporu a budou spolu-tvářet náš svět. Ve svých důsledcích je střet odlišných estetických názorů zápasem o to, komu bude umožněno, aby

se v dané společnosti a kultuře cítil jako doma.

Tento text vznikl v rámci projektu OP VK „Re-prezentace minulosti: nové metody interpretace historie v umění a médiích“, reg. č. CZ.1.07/2.3.00/20.0068.